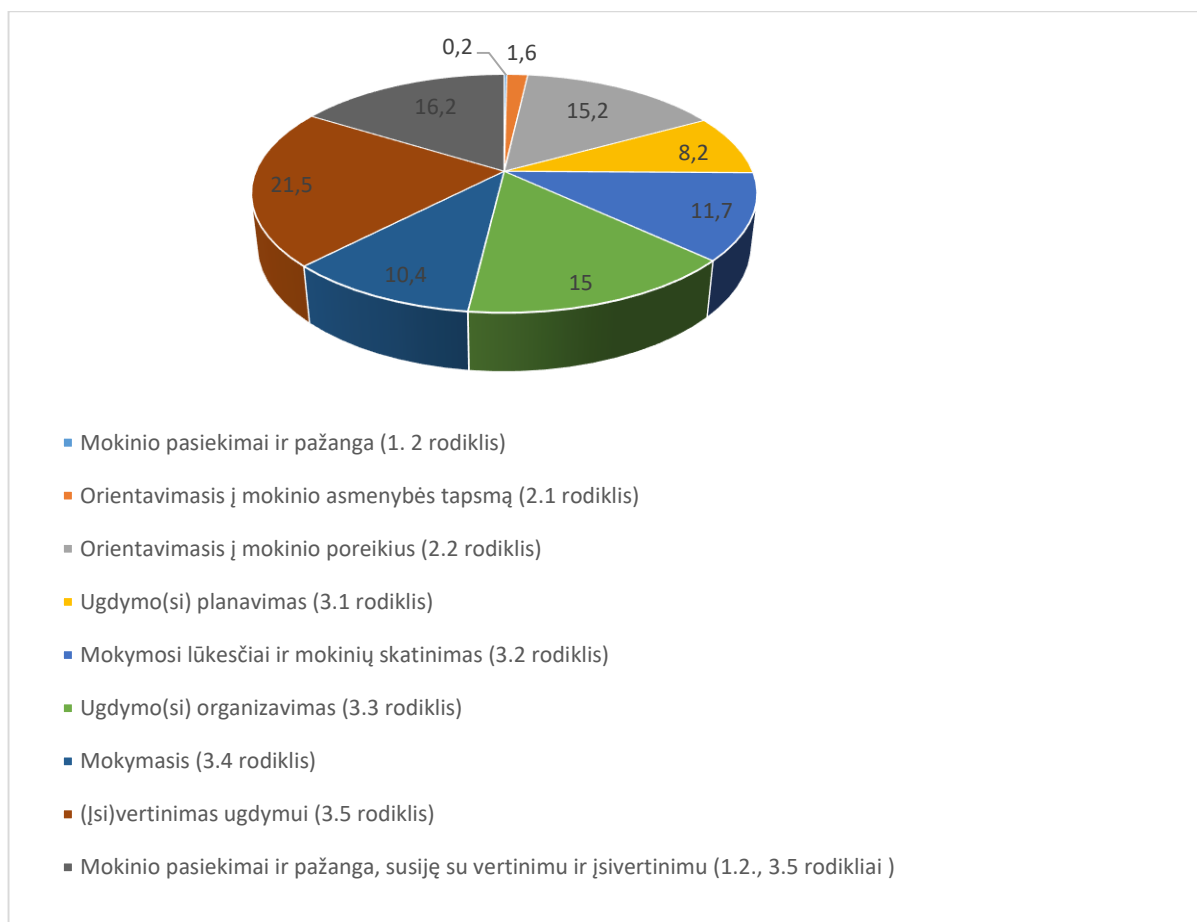

(ĮSI)VERTINIMAS UGDANT: KODĖL BŪTINA TOBULINTI MOKINIŲ PASIEKIMŲ IR PAŽANGOS (ĮSI)VERTINIMĄ?

Mokymosi pasiekimų vertinimo paskirtis – **padėti** mokiniui pasitikrinti mokymosi pažangą, nustatyti jo pasiekimus ir, palyginus su bendrosiose programose nustatytais pasiekimų lygiais <...>, **padėti** priimti sprendimus dėl tolesnio mokymosi ar veiklos¹. Vertinant mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kokybę šios nuostatos laikymasis yra esminis kriterijus, nes vertinimas prasmingas tada, kai padeda mokiniui tikslingai mokytis, siekti pažangos.

Vertinimas yra integrali ugdymo proceso dalis, daranti poveikį ir ugdymo planavimui, ir organizavimui, ir pasiekimų rezultatams. Taikant formuojamojo vertinimo strategijas vertinama mokymo(si) sėkmė: stebimas mokymosi ir išmokimo veiksmingumas, teikiamas abipusis grįžtamasis ryšys, nustatomi reikiami mokymo(si) pokyčiai, vertinamas bei įsivertinimas išmokimas, reflektuojama mokymosi patirtis ir rezultatai, planuojamas tolimesnis mokymas(is). Taigi remiantis vertinimo duomenimis, nustatoma ugdymo ir ugdymosi kokybė, numatomi pasiekimų gerinimo ir pažangos didinimo pokyčiai.

1 pav. Bendras veiklos aspektų išskyrimo dažnis pagal rodiklius (N=11678)

Duomenų šaltinis: NŠA, 2019

(Įsi)vertimo ugdymui stiprinimo aktualumą rodo ir 2017, 2018 m. išorinio vertinimo rezultatai: dažniausiai pamokose mokytojams nurodyta tobulinti vertinimą ugdymui (2017 m. – 22,1 proc. pamokų; 2018 m. – 24 proc. pamokų), kiek rečiau – vertinimą ugdant (2017 m. – 13,2 proc. pamokų; 2018 m. – 9,3 proc. pamokų), mokinių įsivertinimą (2017 m. – 8,8 proc. pamokų; 2018 m. – 12 proc. pamokų)². 2019 m. išorinio rizikos vertinimo metu (įsi)vertinimo ugdymui aspektai visose 53 bendrojo ugdymo

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf

² Mokyklų, vykdančių Švietimo būklės apžvalga (2019). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/politikos-analize/svietimo-bukles-apzvalgos/>

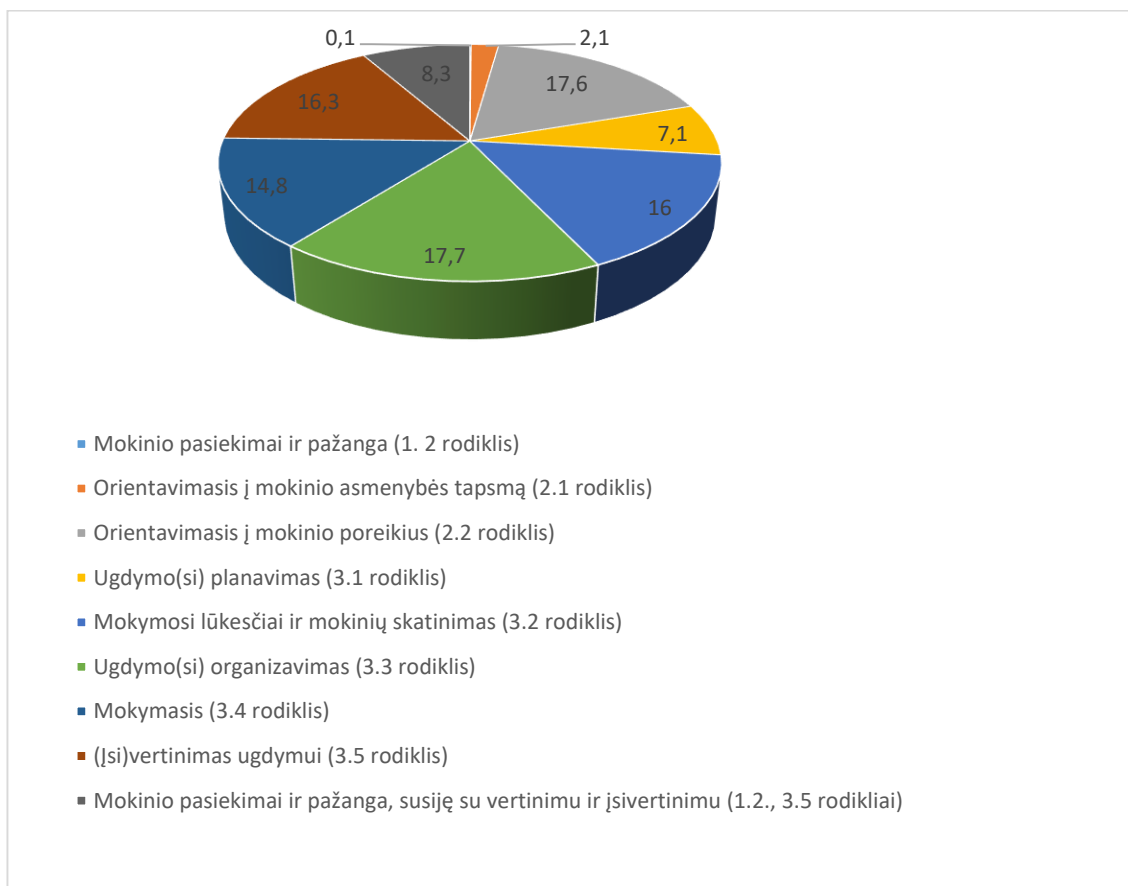
mokyklose priskirti rizikos veiksniams, nei vienoje mokykloje šio rodiklio aspektai nenurodyti kaip sėkminga ugdymo įstaigos veikla.

Bendras 2019 m. rizikos vertinimo metu išskirtų stipriųjų ir tobulintinų stebėtų pamokų aspektų dažnis pagal rodiklius³ pateiktas 1 paveiksle.

1 paveikslo duomenys rodo, kad mokinių pasiekimų ir pažangos (įsi)vertinimo ir vertinimo aspektai pamokose išskirti dažniausiai (21,5 proc. pamokų), be to, dar 16,2 proc. pamokų kaip stiprieji ar rekomenduoti tobulinti vertinimo kokybės aspektai sieti su mokinių pasiekimais ir pažanga.

2 pav. pavaizduotas vertintojų akcentuotų stipriųjų pamokos aspektų dažnis pagal rodiklius.

2 pav. Stipriųjų veiklos aspektų išskyrimo dažnis pagal rodiklius (N=7092)

Duomenų šaltinis: NŠA, 2019

2 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad beveik ketvirtadalyje stebėtų pamokų (įsi)vertinimas ugdymui (16,3 proc.) bei mokinio pasiekimams ir pažangai palankus (įsi)vertinimas (8,3 proc. pamokų) išskirti kaip stiprieji aspektai. Remiantis tuo galima teigti, kad mokyklos turi neišnaudotų galimybių tobulinti šios ugdymo aspektus reflektuodamos sėkmingiausiai įvaldžiusių (įsi)vertinimo strategijas mokytojų patirtimi.

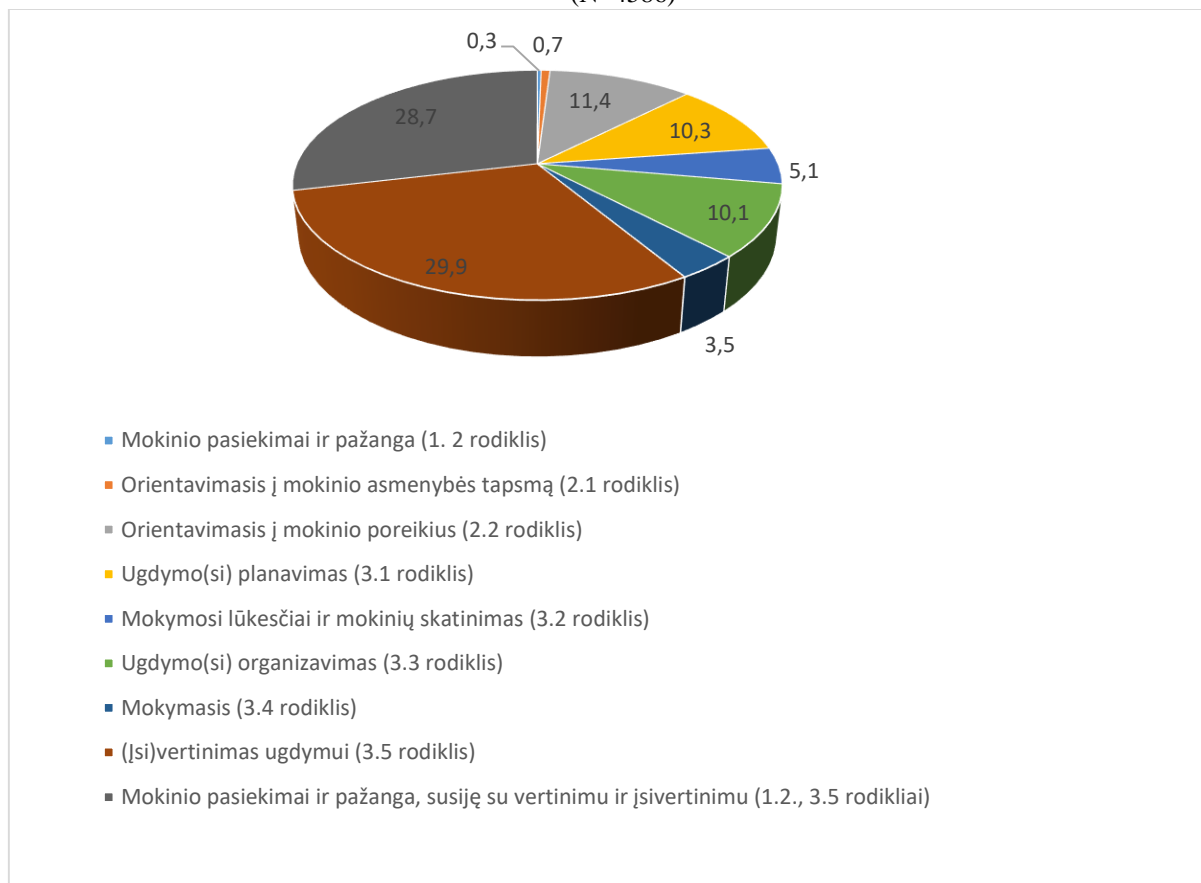
Pamokų stebėjimo protokoluose (įsi)vertinimą ugdymui kaip stipriųjų pamokos aspektą pagrindžiančiuose teiginiuose dažniausiai (72 proc. stebėtų pamokų stipriųjų aspektų) fiksuotas vertinimo pozityvumas: supratinga mokytojų reakcija į mokinių klaidas, klaidų taisymas, neformalus vertinimas pagiriant, skatinant suvokti, kas padeda ar trukdo mokytis, gerokai rečiau – vertinimo kriterijų aiškumas, konkretumas, naudojimas, aptarimas su mokiniais (12,3 proc.), grįžtamasis ryšys (8 proc.), įsivertinimo veiksmingumas (5,2 proc.), sudarytos galimybės vertinti klasės draugų darbus (0,3 proc.), reflektuoti mokymosi veiklą ir rezultatus (3,2 proc.). Pastebėtina, kad dalyje pamokų, kuriose vertinimo veiksmingumas nurodytas kaip pamokos stiprybė, šie aspektai vertinti tik patenkinamai (12,4

³ Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės rizikos vertinimo rodikliai. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2018/12/rodikliai1.pdf>

proc. stebėtų pamokų), pavieniais atvejais (0,5 proc. stebėtų pamokų) – prastai, o tokį vertinimą argumentuojančiuose teiginiuose nurodyta, kad tinkama vertinimo veikla vyko epizodiškai, nors mokiniams sudarytos sąlygos teikti grįžtamąjį ryšį, įsivertinti, reflektuoti, tačiau dėl patirties, gebėjimų stygiaus (įsi)vertinimas buvo formalus, nepakankamai informatyvus.

(Įsi)vertinimo ugdymui ir (įsi)vertinimo veiksmingumo poveikio mokinių pasiekimams ir pažangai (3.5. ir 1.2. rodikliai) aspektai kaip tobulintinos pamokos veiklos sritys išskirti daugiau nei pusėje stebėtų pamokų (58,6 proc.) ir lyginant su kitais pamokos aspektais yra akivaizdžiai dominuojantys (žr. 3 pav.).

3 pav. Tobulintinų veiklos aspektų išskyrimo dažnis pagal rodiklius (N=4586)

Duomenų šaltinis: NŠA, 2019

Pateikti faktai pagrindžia išvadą, kad (įsi)vertinimą būtina tobulinti prioritetine tvarka.

(ĮSI)VERTINIMAS UGDANT: KOKIE MOKINIŲ PASIEKIMŲ IR PAŽANGOS VERTINIMO VEIKSMINGUMO STEBĖTOSE PAMOKOSE PAGRINDINIAI KLIUVINIAI?

Pamokų stebėjimo protokoluose fiksuota ir vertintojų mokytojams rekomenduota tobulinti šiuos (įsi)vertinimo ugdymui aspektus:

- aiškių, mokiniams suprantamų ir su jais aptartų vertinimo kriterijų skelbimą, taikymą (įsi)vertinant (51,2 proc. pamokų);
- grįžtamojo ryšio organizavimo kokybę (21,7 proc. pamokų);
- įsivertinimo organizavimą ir vykdymą (13,6 proc. pamokų);
- vertinimo rezultatų reflektavimą, aptarimą (7,5 proc. pamokų).
- vertinimo informacijos naudojimą tolimesniam mokymui(si) planuoti (6 proc. pamokų).

Pastebėtina, kad visi rekomenduoti tobulinti vertinimo aspektai yra susiję koreliaciniais ryšiais. Kriterijai yra (įsi)vertinimo įrankis: jų nebuvimas, nežinojimas, kaip šiuo įrankiu naudotis, nesudaro sąlygų tikslingai siekti konkretaus išmokimo ir išsiaiškinti mokymosi sėkmės. Neveiksmingas išmokimo stebėjimas nesudaro galimybių numatyti tinkamas ir patikimas mokymo(si) tobulinimo kryptis ir priemones. Edukaciniu požiūriu vertinimas yra grįžtamųjų ryšių pagrindas: vertindami galime ne tik

teikti, bet ir gauti grįžtamąją informaciją: laiku teikiamas / gaunamas tinkamas abipusis grįžtamasis ryšys padeda mokytojams pasirinkti tinkamiausias mokymo strategijas, o mokiniams – optimaliai siekti asmeninės sėkmės⁴.

Pamokų stebėjimo protokoluose *fiksuota, kad mokytojai pozityviai vertina mokinių pastangas, ypač – pasiekimus, pastebi mokinių klaidas, jas taiso, tačiau grįžtamajam ryšiui dažniausiai stinga konstruktyvumo: vertinimo informacija teikiama ne laiku (dažnai tik pamokos ar mokymosi etapo pabaigoje); neskatinamas dialogas vertinant – vertinimo informacija teikia mokytojas, todėl grįžtamasis ryšys tėra vienpusis; klaidos įvardijamos, tačiau nesiaiškinami klydimo motyvai, nesudaromos sąlygos patiems mokiniams diagnozuoti ir bandyti spręsti savo mokymosi problemas.* Grįžtamasis ryšys turėtų būti nukreiptas į pažangą skatinančius mokymo(si) pokyčius, padėti mokiniui suvokti, kas padeda ir kas trukdo mokytis, tačiau to pasiekti neįmanoma, jei vertinimo informacija nėra konkreti ir aiški arba ja nesinaudojama. Minėtos problemos (aiškių, į konkretų išmokimą orientuotų kriterijų, nenuoseklus išmokimo stebėjimo, abipusio grįžtamojo ryšio stoka) trukdo ir mokinių įsivertinimui bei refleksijai.

Pažymėtina, kad stebėtose pamokose mokiniai *skatinti įsivertinti, tačiau vertindami savo mokymosi rezultatus dažniausiai nesirėmė vertinimo duomenimis: apie mokymosi sėkmę (gerai ar prastai išmoko) sprendė intuityviai, subjektyviai. Refleksija dažniausiai tapatinata su visos klasės mokinių pasiekimų apibendrinimu.* Retai (apie 3,1 proc. pamokų) taikytas mokinių tarpusavio vertinimas, o vertindami savo ir draugų atliktas užduotis, kūrinis, idėjas ir pan. mokiniai geriau suprastų mokymosi procesą, mokymosi būdus, galėtų išsiaiškinti, paaiškinti savo mokymosi poreikius. Be to, mokinių bendradarbiavimas analizuojant draugų darbus, idėjas, mąstymą ir pan. įgalintų juos dalintis mokymosi patirtimis, mokytis vieniems iš kitų, didintų mokinių saviraiškos, aktyvaus mokymosi galimybes.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mokyklų pasirinktose *mokinių asmeninių pasiekimų ir pažangos fiksavimo formose dažniausiai pažymima mokinio manymu (ne vertinimo duomenimis) nustatyta mokymosi sėkmė (geriausiu atveju – pažangos kiekybė ar pasiekimų lygis), tačiau ne mokymosi pasiekimai ir spragos.* Tokia praktika neskatina tikslingai planuoti(s) tolimesnio mokymosi, numatyti mokymosi kliūčių įveikimo būdų, nėra palanki mokymosi suasmeninimui ir savivaldumui.

Mokytojams reikėtų suprasti, kad vadovaujant mokymui(si) svarbiausias yra formuojamasis vertinimas: pamokose stebimas išmokimas, vertinama pažanga, organizuojamas informatyvus abipusis grįžtamasis ryšys, teikiama tikslinga pagalba mokantis ir mokymosi organizavimo pokyčiai turi padėti mokiniui laiku diagnozuoti ir įveikti kliuvinius. Mokytojams būtina reflektuoti ir taikomų vertinimo bei įsivertinimo būdų, metodų ir formų veiksmingumą.

Remiantis vertintojų pateiktais argumentais darytina išvada, kad mokyklose vertinimo procesas nesuvokiamas kaip tęstinis nenutrūkstamas ciklas – *dažniausiai vertinimo procedūros stabdomos priėmus menkokai argumentuotus sprendimus apie išmokimą, o gautais (įsi)vertinimo duomenimis nesiremiama formuojant mokymą(si).* Nepakankamai suvokiama formuojamojo vertinimo, kaip pagalbos mokant(is), paskirtis, neišnaudojami formuojamojo vertinimo būdai, metodai, strategijos.

(ĮSI)VERTINIMAS UGDANT: KO STINGA MOKYKLŲ BENDRUOMENIŲ SUSITARIMAMS DĖL MOKINIO PASIEKIMŲ IR PAŽANGOS VERTINIMO?

Mokyklos bendruomenės susitarimai dėl kiekvieno mokinio ugdymosi sėkmės kaip rizikos veiksnys išskirti 36 proc. mokyklų, tačiau pastebėtina, kad visose vertintose ugdymo įstaigose pedagoginės bendruomenės susitarimų ir refleksijų stygiumi argumentuojami tikslingos ugdomosios veiklos kliuviniai. Visose vertintose mokyklose yra fiksuoti bendri susitarimai dėl mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo – parengti mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo aprašai, tačiau dažnai jie yra formalūs, 5 ar net 10 metų nekoreguojami, nepritaikyti konkrečios mokyklos kontekstui (juose perrašytos Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo dalys, identiška nukopijuotos kitų ugdymo įstaigų tvarkos ir kt.). Vertinimo tvarkų rengimas ir aptarimas metodinėse grupėse vertintini kaip gera praktika, tačiau pastebėtina, kad toje pačioje mokykloje vertinimas turėtų būti organizuojamas

⁴ Jolanta Aksamatauskienė. Vertinimas kaip procesas ir kaip rezultatas. ciklas, aspektai, funkcijos (2014). Vilnius: Nuotolinio mokymo centras. Prieiga per internetą: <http://kalbam.lt/wp-content/uploads/2014/04/1-sav.Vertinimas-kaip-procesas-ir-kaip-rezultatas.pdf>

remiantis vienodais principais ir tomis pačiomis nuostatomis. Dalis aprašuose numatytų tvarkų abejotinos (pvz.: mokiniams pateikiamos skirtingos kontrolinio darbo užduotys, mokytojas nusprendžia, kokią kontrolinio darbo užduočių variantą kuriam mokiniui skirti (gavęs lengvesnių užduočių komplektą mokinys negali gauti aukštesnio nei patenkinamas įvertinimo – tokiu būdu jam nesudaroma galimybė išbandyti savo jėgas, išsiaiškinti, ko jis nežino ir negeba); mokytojas pasirenka, kurių mokinių kontrolinių darbų įvertinimus fiksuoti el. dienyne; be pateisinamos priežasties neatvykęs į kontrolinio darbo pamoką mokinys vertinamas nepatenkinamai ir pan.). Aprašuose dažnai paviršutiniškai aptariamas vertinimo informacijos naudojimas pasiekimams ir pažangai didinti – apsiribojama trimestro / pusmečio, metų, diagnostinių kontrolinių darbų, nacionalinių mokinių pasiekimų testų, pagrindinio ugdymo, brandos egzaminų ir pan. pasiekimų rezultatų statistinės analizės aptarimu mokytojų tarybos posėdžiuose. Dažnai mokyklose vedami signaliniai trimestrai / pusmečiai, aptariami jų rezultatai. Tokios analizės nėra vertingos, jei nesiimama konkrečių priemonių situacijai gerinti, t. y. jei mokykloje nėra susitariama, kokia konkreti pagalba nesėkmingai besimokančiam mokiniui gali būti teikiama, kaip turėtų būti koreguojamas mokinio elgesys, gerinamas lankomumas, didinama motyvacija, atsakomybė už mokymosi rezultatus, kaip organizuojamas mokymosi ir išmokimo stebėjimas, paveikus konsultavimas, kuriems mokiniams reikėtų sudaryti individualius mokymosi planus, kaip pasitelkti mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus) teikiant pagalbą besimokančiam vaikui ir pan.

Pastebėtina, kad mokinių pasiekimų ir pažangos aprašuose numatytas vertinimo duomenų aptarimas organizuojamas per vėlai, t. y. mokymosi etapo pabaigoje, o mokinio pasiekimų įvertinimas yra galutinis vertinimo etapas¹: pasibaigus mokymui/si imama nauja tema, o spragos lieka. Be to, per menkas dėmesys skiriamas arba visai neaptariama, kaip stebėti, vertinti, fiksuoti mokinio pasiekimus, ypač – asmeninę pažangą pamokoje, kokių veiksmų būtina imtis formuojamuoju vertinimu išsiaiškinus mokymosi problemas.

Svarbu pastebėti, kad vertinimo aprašuose neaptariama kaupiamojo vertinimo tvarka (už ką, koku būdu vertinama, kaip vertinimas kaupiamas, fiksuojamas, koku dažniu ir būdu konvertuojamas į pažymį). Vertintojų stebėtose pamokose kaupiamasis vertinimas taikytas retai (apie 1,2 proc. pamokų) – nepasinaudota galimybėmis formuojamuoju kaupiamuoju vertinimu aktyvinti mokymąsi, stiprinti mokymosi motyvaciją ir aktyvumą, įvertinti mokymosi pastangas – asmeninę pažangą⁵.

Tikėtina, kad mokinių įsivertinimo tikslingumui neigiamos įtakos daro ir mokyklos bendruomenės nuostatos dėl ugdymo įstaigos bei mokytojų veiklos kokybės įsivertinimo prasmingumo: vertintojai pastebi, kad tik dalis mokyklos bendruomenės narių įsivertinimą ir atskaitomybę laiko svarbiausia veiklos tobulinimo sąlyga, o įstaigos tobulinimo kultūra nepakankamai grindžiama įsipareigojimu susitarimas bei duomenimis grįsta vadyba. Kitaip tariant, pedagogams stinga gebėjimų / noro įsivertinti savo ir mokyklos veiklą, tikėjimo įsivertinimu, kaip tobulinimo / tobulėjimo prielaida, suvokimo, kad vadovų, mokytojų, mokinių, tėvų dalyvavimas įsivertinimo procesuose yra mokyklos veiklos kokybės įsivertinimo pagrindas.

(IŠ)VERTINIMAS UGDANT: APIBENDRINTOS IŠORĖS VERTINTOJŲ REKOMENDACIJOS DĖL (IŠ)VERTINIMO UGDANT POVEIKIO MOKINIO PASIEKIMAMS IR PAŽANGAI

Pedagoginėms bendruomenėms

1. Aktyvinti mokyklos bendruomenės diskusijas ir refleksijas apie bendrų susitarimų mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo klausimais veiksmingumą:

- įvertinti mokyklos dokumentų, reglamentuojančių mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimą, atitiktį šiandienos reikalavimams;
- parengti ar peržiūrėti vertinimo ugdant rodiklio detalųjį aprašymą (ilustraciją), ją remiantis įsivertinti vertinimo proceso kokybę, numatyti būdus vertinimui tobulinti;
- remiantis (įsi)vertinimo duomenimis, organizuoti diferencijuotą, individualizuotą ir suasmenintą pagalbą mokantis, vertinti jos poveikį.

⁵ Formuojamasis vertinimas individualiai pažangai skatinti (2018). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą:

https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Formuojamasis%20vertinimas_internetine%20versija_2018.pdf

- naujas sutartas vertinimo ugdant priemones numatyti veiklos planuose; nuosekliai bei sistemingai stebėti, kaip laikomasi numatytų susitarimų, analizuoti jų veiksmingumą kiekvieno mokinio individualiai pažangai.

2. Siekiant tobulinti mokytojų kompetencijas mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo klausimais, planuojant mokytojų asmeninį meistriškumą ir profesinį augimą organizuoti ilgalaikius tęstinius kvalifikacijos tobulinimo renginius, skatinančius pozityvią ir konstruktyvią mokyklos pedagoginės bendruomenės komunikaciją, įgytų kompetencijų taikymą praktikoje, grįžtamąjį ryšį, vertinant naujai įgytų žinių ir gebėjimų taikymo pokyčių veiksmingumą.

3. Įgyvendinti kolegialų mokytojų mokymąsi – dalijimąsi gerąja pasiekimų ir pažangos vertinimo patirtimi, naujų idėjų įgyvendinimu praktikoje, tikslingai reflektuoti patirtis.

4. Mokiniais ir jų tėvams laiku teikiant informatyvią ir asmenišką vertinimo informaciją išnaudoti el. dienyno galimybes.

5. Į individualios pažangos aptarimą įtraukti tėvus, aktyvinti tėvų galias padėti savo vaikams siekti geresnių rezultatų.

Mokytojams pamokose

1. Tobulinti gebėjimą kelti mokymo tikslus, kartu su mokiniais numatyti konkrečius, aiškius, mokiniams suprantamus mokymosi uždavinio įgyvendinimo kriterijus ir remiantis jais vertinti individualią kiekvieno mokinio mokymosi sėkmę.

2. Nuolat stebėti ir vertinti mokinių mokymąsi ir išmokimą bei taikant savivaldaus ir suasmeninto mokymosi principus skatinti mokinių savistabą.

3. Laiku teikti / gauti informatyvų abipusi grįžtamąjį ryšį.

4. Įgalinti mokinius įsivertinti savo mokymosi veiklos sėkmę ir naudotis įsivertinimo duomenimis planuojant tolimesnę mokymąsi.

5. Naudojantis pačių pasirinktais ar IQES online sistemoje esančiais mokinių pažangos vertinimo įrankiais užtikrinti nuoseklų pasiekimų pagrįstumą.

6. Įgalinti mokinius bei sudaryti jiems sąlygas tinkamai analizuoti, reflektuoti ir įsivertinti savo pažangą; numatyti galimybes visiems mokiniams į(si)traukti į mokymosi rezultatų apibendrinimą ir tolesnės veiklos siekių numatymą.

*Apžvalgą parengė Audronė Šarskuvienė
Nacionalinės švietimo agentūros
ES SF projekto „Neformaliojo vaikų švietimo, ikimokyklinio,
priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo vertinimo,
įsivertinimo tobulinimas ir plėtotė“
metodininkė*